

Amphipyra berbera Rungs in Nederland (Lep., Noctuidae)

door

B. J. LEMPKE

In 1968 ontdekte de Zweedse lepidopteroloog I. SVENSSON bij toeval, dat onder het materiaal van *Amphipyra pyramidea* L. uit zijn land twee soorten schuil gingen, die uiterlijk zeer sterk op elkaar lijken maar waarvan de genitaliën duidelijk verschillen, zowel bij het ♂ als bij het ♀. Daar hij niet kon uitmaken welke van de twee de echte *pyramidea* van LINNAEUS was, stelde hij zich in verbinding met Mr D. S. FLETCHER van het Brits Museum (Natural History). In een uitvoerig gedocumenteerd artikel toonde deze aan dat de algemeen verbreide soort de echte *pyramidea* is, terwijl de andere conspecifiek is met een uit Noord-Afrika beschreven soort, *Amphipyra berbera* Rungs, oorspronkelijk ook aangezien voor een subspecies van *pyramidea*. Ook uit Groot-Brittannië en uit Zuid-Europa bleek het museum materiaal van *berbera* te bezitten, zodat al onmiddellijk duidelijk was dat de soort een flink verspreidingsgebied moest hebben. Na het verschijnen van FLETCHER's publicatie ging men natuurlijk in verschillende landen na of *berbera* ook daar misschien zou voorkomen en zo is langzamerhand al een vrij uitgebreide literatuur over de soort ontstaan.

Het wordt dus wel tijd dat we ook in Nederland de (voorlopige) balans gaan opmaken, want ook hier komt de soort voor. Dat we wat achteraan komen heeft ook zijn voordeel, want we hoeven nu slechts de reeds gepubliceerde details samen te voegen om een vrijwel sluitend geheel te krijgen. Aanvankelijk vond ik *berbera* maar heel moeilijk te herkennen en ik heb dan ook diverse preparaten gemaakt van exemplaren, die misschien tot de soort zouden kunnen behoren, maar het dan bijna steeds niet bleken te zijn. Ik geloof nu echter, dat het haast nooit nodig is zijn toevlucht tot dit tijdrovende werk te nemen. Kort geleden heb ik de serie van het Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden doorgenomen en het kostte me niet de minste moeite beide soorten, die ook daar aanwezig bleken te zijn, van elkaar te scheiden. De verschilpunten zijn de volgende:

A. Kleur voorvleugels. *A. berbera* heeft altijd tamelijk eenkleurige grijsachtig bruine voorvleugels. Dezelfde kleur komt echter ook bij *pyramidea* voor, maar deze soort is veel variabelere. Vormen met prachtige bonte voorvleugels zijn bij *berbera* niet aangetroffen.

B. Kleur achtervleugels. Grondkleur bij *berbera* doffer, lichter, bij *pyramidea* dieper, helderder. Maar afgevlagen exemplaren van *pyramidea* kunnen dezelfde dofte lichte achtervleugels hebben als *berbera*!

C. Tekening voorvleugels. De ronde vlek is bij *berbera* veel opvallender dan bij de meeste exemplaren van *pyramidea*, al komen bij deze laatste ook wel dieren voor met een opvallende vlek. Heel belangrijk: de tweede dwarslijn loopt bij *pyramidea* bijna recht naar beneden, maar is bij *berbera* duidelijk in de benedenhelft naar binnen gebogen, zodat het middenveld in de onderhelft smaller is dan bij *pyramidea*. Van de pijlvlekken zijn er bij *berbera* maar twee wigvormig, bij *pyramidea* meer.

Al deze kenmerken hebben dus wel iets vaags, maar GOATER en CHRISTIE

J. HUISENGA

Fig. 1—3. *Amphipyra pyramidea* L. 1. ♂, Nunspeet, 17.VIII.1961; 2 and 3. ♀, Apeldoorn, 4.VIII.1953. Fig. 4—6. *Amphipyra berbera svenssoni* Fletcher. 4. ♀, Middellie, 30.VII.1948; 5 en 6. ♂, Aerdenhout, 21.VII.1953.

vonden in 1969 een aantal verschillen, die eigenlijk de beste zijn om de twee soorten uit elkaar te houden:

D. Onderkant van de vleugels. Bij *pyramidea* is de beschubbing „ruwer”, langs de voorrand van de achtervleugels is een brede bestuiving met donkere schubben, de grondkleur van deze vleugels is tot de submarginale lijn licht geelachtig, daarna donker, duidelijk contrasterend, de zwarte submarginale lijn is in het bovenste deel gebroken in afzonderlijke vlekken, bij de binnenrandshoek is een koperkleurige glans die niet verder reikt dan van franje tot submarginale lijn.

Bij *berbera* is de beschubbing glad, er is geen brede donkere bestuiving langs de voorrand van de achtervleugels, de grondkleur is effen donker bruinachtig geel, zonder contrast, de zwarte submarginale lijn is bij de voorrand niet gebroken, de

koperkleurige glans loopt ver voorbij de submarginale lijn.

Bij controle van de onderkant bleken alle exemplaren die ik volgens de tekening van de bovenkant voor *berbera* gehouden had, goed gedetermineerd te zijn, maar ook een aantal waarvan ik lang niet zeker was, waren nu zonder enige twijfel als *berbera* te herkennen. Toen ze eenmaal op hun goede plaats stonden, bleek alles toch goed te kloppen. In de serie is ook goed te zien, dat *berbera* gemiddeld iets kleiner is dan *pyramidea*. Wie nu de opgegeven kenmerken vergelijkt met de prachtige foto's van de heer HUISENGA, zal waarschijnlijk evenmin veel moeite hebben met het determineren van zijn exemplaren.

Controle door middel van genitaalpreparaten is nauwelijks meer nodig. Ik geef er dan ook geen afbeeldingen van. Ze zijn trouwens te vinden in de publicaties van SVENSSON, FLETCHER en URBAHN (1968). Wel wil ik er op wijzen, dat in beide seksen één enkel zeer duidelijk kenmerk al voldoende is om de twee soorten met zekerheid te herkennen. Bij het ♂ zit aan het distale uiteinde van de valven een bundel haarachtige borstels, zwak bij *pyramidea*, zeer sterk bij *berbera*. Bij het ♀ van *pyramidea* is de lamella postvaginalis kort en breed en bezet met lange borstels, bij *berbera* is de lamella lang en smal, terwijl de borstels kort zijn. Helaas is bij ontschubbing van deze verschillen in de regel niets te zien, daar de genitaliën meestal diep in het lichaam teruggetrokken liggen.

Daar de in het noordwesten van Europa voorkomende vorm van *A. berbera* verschilt van de Afrikaanse nominaatvorm, beschreef FLETCHER hem als *A. b. svenssoni*. Ook onze exemplaren behoren tot deze subspecies.

URBAHN (1969) heeft intussen beide soorten uit het ei gekweekt, zodat ook de verschillen in de eerste stadia al bekend zijn. Zijn fraaie foto's laten duidelijk de verschillen tussen de rupsen zien. Die van *berbera* heeft een vrijwel aaneensluitende zigzagvormige witte subdorsale lijn, een brede zwarte begrenzing aan de bovenkant van de zijlijn en de borstpoten zijn zwart. *A. pyramidea* heeft een uit witte punten bestaande subdorsale lijn, een smallere vager begrensde zijlijn en de borstpoten zijn groen. De verschillen tussen de poppen zijn gering en variabel.

Uit ons land zijn mij tot nog toe de volgende exemplaren van *Amphipyra berbera* bekend:

Fr.: Rijs, 22.VII.1895 (Zoöl. Mus.). Gdl.: Hoog-Soeren, 31.VIII.1956 (LUCAS).
Utr.: Utrecht, ♂, einde vorige eeuw (Zoöl. Mus. Utrecht, e coll.-A. C. OUDEMANS). N.H.: Hilversum, 23.VII.1935, ♂ en ♀ (Zoöl. Mus., e coll.-DOETS); Amsterdam („Rozenburg"), 20.VIII.1862 (Zoöl. Mus.); Middelie, 30.VII.1958 (S. DE BOER); Haarlem, 22.VII.1929, e. l., e coll.-VAN WISSELINGH (Zoöl. Mus.); Aerdenhout, 21.VII.1953, vier exemplaren, 14.VIII.1951, e coll.-VAN WISSELINGH (Zoöl. Mus.). Z.H.: Wassenaar, 10.VII.1941 e. l., 30.VII.1941, 12.VIII.1942, alle e coll.-VAN WISSELINGH (Zoöl. Mus.); Scheveningse Bosjes, 15 en 18.VII.1891, a. o. (Zoöl. Mus.); Den Haag, 4.VI.1890, a. o. (Zoöl. Mus.), 31.VII.1890, a.o., 1.VII.1893, 17.VIII.1904 (drie exemplaren), 13.VIII.1906 (vier exemplaren); Dordrecht, 5.VIII.1866, 3.IX.1906 (alle in Rijks Mus. Leiden).
Lbg.: Epen, 19.VII.1950, e coll.- VAN WISSELINGH (Zoöl. Mus.).

De nu bekende vliegtijd is dus: 1.VII-3.IX, met hoofdvliegtijd in juli. De datum 4.VI.1890, a. o., zal wel een verschrijving zijn voor 4.VII of 4.VIII. Opmerkingen bij de vindplaatsen: Rozenburg was een buiten in de Watergraafsmeer, dat in 1917

bij de Nieuwe Oosterbegraafplaats getrokken is. Het exemplaar van Middellie is het enige van de twee soorten dat DE BOER daar ooit gevangen heeft. Waarschijnlijk een zwerver. Alle exemplaren van Den Haag in de collectie van het Leids Museum bleken tot *berbera* te behoren! Van Dordrecht daarentegen zijn beide soorten aanwezig. Uit de nu ter beschikking staande gegevens zouden we de conclusie moeten trekken dat *berbera* vooral in het Duindistrict voorkomt en daarbuiten zeldzaam is. Opvallend is in elk geval, dat ik behalve de twee exemplaren in de collecties-DE BOER en -LUCAS tot nu toe in geen enkele andere particuliere collectie een exemplaar van *berbera* heb aangetroffen.

Beide soorten komen op licht, maar veel beter op smeer. *A. berbera* blijkt overigens al enkele keren gekweekt te zijn zonder dat de verzamelaars zich bewust waren met een andere soort te doen te hebben. Waarschijnlijk hebben ze nooit beide rupsen tegelijkertijd in hun bezit gehad. De door SEPP afgebeelde rups (Nederl. Ins. 7 : 69—72, Tab. XVI, [1843-1855]) is die van *A. pyramidea*, de afgebeelde vlinder heel duidelijk ook.

Literatuur

- FLETCHER, D. S., 1968. *Amphipyra pyramidea* (Linnaeus) and *A. berbera* Rungs (Lep., Noctuidae), two species confused. *Entomologist's Gaz.* 19: 91—106.
- HUNZIKER, P., 1969. *Amphipyra berbera* Rungs auch in unserm Faunengebiet. *Mitt. ent. Ges. Basel*, N. F. 19 : 11—12.
- GOATER, B., & L. CHRISTIE, 1969. A note on some differences in the undersides of *Amphipyra pyramidea* (Linnaeus) and *A. berbera svenssoni* Fletcher (Lep., Noctuidae). *Entomologist's Gaz.* 20 : 259—261.
- KROGERIUS, H., 1969. *Amphipyra pyramidea* L. und *A. berbera* Rungs in Finnland. (Lepidoptera Noctuidae). *Notul. ent.* 49 : 82—85.
- MICHAELIS, H. N., & M. J. MORGAN, 1969. Some notes on the occurrence of *Amphipyra pyramidea* (L.) and *A. berbera* Rungs (Lep., Noctuidae). *Entomologist's Gaz.* 20 : 261—262.
- SVENSSON, I., 1968. *Amphipyra pyramidea* L. en dubbelart (Lep. Agrotidae). *Opusc. ent.* 33 : 183—188.
- URBAHN, E., 1968. *Amphipyra pyramidea* L. und *Amphipyra berbera* Rungs — zwei schwer unterscheidbare heimische Noctuidenarten. *Ent. Nachr. Dresden* 12 : 97—102.
- , 1969. Unterschiede der Jugendstände von *Amphipyra pyramidea* L. und *A. berbera svenssoni* Fletcher. *Notul. ent.* 49 : 247—253.
- , 1969. Die Jugendstände von *Amphipyra berbera* ssp. *svenssoni* Fletcher (Lep., Noctuidae). *Ent. Ber. Berlin* 1969: 133—137.
- WOLFF, N. I., 1968. *Amphipyra berbera* Rungs, en overset sommerfugleart (Lep. Noctuidae). *Ent. Meddr.* 36 : 515—524.
- , 1968. *Amphipyra berbera* Rungs — en ny ugle-art. *Lepidoptera*, N. S. 1 : 145—147.

Summary

A survey is given of the differences mentioned in literature between *Amphipyra pyramidea* and *A. berbera* and the localities known at present in the Netherlands for *A. berbera* are mentioned. Most of them are in the western part of the country, especially in the dune area along the North Sea.

Amsterdam 1010, Oude IJselstraat 12 III.